

Yıl : 1955

M. ZEKİ ORAL
KİTAPLIĞI

Cilt : IV, Sayı : III-IV

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
ÜÇ AYDA BİR ÇIKARILIR

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ KİTAPLIĞI
Ayniyat No.:
Yer No. 5840/4

III - IV

1955

Bu eser
MEHMET ZEKİ ORAL'ın
A. Ü. İlahiyat Fakültesine
armaganıdır

KÜLTÜR MATBAASI - ANKARA

1957

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

+ Prof. Dr. HAMİDULLAH	: Hz. Paygamber Zamanında Hadisin Tedvini Çev. Nafiz Danışman	1
ROBSON, James	: Sahih-i Müslim Nüshalarının Rivayeti Çev. Talât Koçyiğit	8
Prof. H. K. Sherwanı	: Gazzâlî'ye Göre Nazarî ve Tatbikî Siyaset Çev. H. G. Yurdaydın	21
Prof. YETKİN, Suut Kemal	: Beylikler Devri Mimârî'sinin Klâsik Osmanlı Sanatını Hazırlayışı	39
Doç. Dr. ÇAĞATAY, Neş'et	: Samiler-araplar ve Güney arabistan Devletleri	44
Hayri, Settar	: İslâm Mimârîsi... Çev. Nermin Sinenmoğlu	68
+ Prof. HAMİDULLAH	: Roma Kanunu ile İslâm Kanunu Arasındaki Münasebetler... Çev. Nafiz Danışman	75
ÖNDER, Mehmet	: Mevlânâ'nın Giyim Şekli ve Elbiseleri	79
Prof. Dr. ÜÇOK, Coşkun	: Bir Tenkide Verilen Zoraki Bir Cevap Hakkında	84
Prof. ÜLKEN, Hilmi Ziya	: Gazzâlî ve Felsefe	98
BİBLİYOGRAFYA	:	
Prof. TANCÎ, Muhammed	: Kitab'ul-ibane an mezhebi ehl'i-adl.	122

BİR TENKİDE VERİLEN ZORAKİ BİR GEVÂP HAKKINDA

Prof. Dr. Coşkun ÜÇOK

62 sayılı Belletende «Selçuk Türkiyesinde faizle para ikrazına dair hukuki bir vesika» adıyla yayınlamış olduğu bir makalede muhterem Profesör Doktor Osman Turan Beyefendinin gene seri hâlinde yanlış yapmış olduğunu görerek bu makaleyi İlahiyat Fakültesi Dergisinde 1953 yılında çıkmış olan bir makalemizde tenkît etmiş ve muhterem Profesörün yapmış olduğu yanlışları göstermiştik. Aradan üç yıl gibi bir zaman geçtikten sonra, adı geçen profesör zoraki bir cevap vermek lüzumunu hissetmişler ve bunda da bir yandan gene yanlışlar yapmaya devam ederken bir yandan da doğrudan doğruya şahsımızı hedef tutmaktan çekinmemişlerdir. Muhterem Profesörün her şeyden önce «Eğer müellif arkadaşımızın hukukî bilgisi ve biraz olsun İslâm hukukuna vukufu bulunsaydı, kendisinin de bizim aşağıda çıkaracağımız sonuçlara varacağını sanırdık.» cümlemize sinirlenmiş ve bunu kendilerini tezyif için yazdığımızı sanmış oldukları anlaşılmaktadır. Hiç bir kimseyi, hiç bir zaman tezyif etmek aklımızdan geçmediği gibi, akademik ünvanlar elde etmiş bulunan bir kimseyi tezyif etmeği düşünmiyeceğimiz de gayet tabiidir. Bu cümleyi yazmaktan maksadımız tamamiyle yapılmış olan yanlışlara mâkul bir sebep bulmaktan ibaretti. Yarın muhterem Profesör «Selçuk Türkiyesi tıp tarihi» adlı bir eser yazarlarsa -ki kendilerinden bu da beklenebilir- ve bir tabib de Osman Beyefendi tıp bilmedikleri için şu, şu yanlışları yapmışlardır derse, her hâlde kendilerini tezyif etmiş olmazlar. Hâlbuki muhterem Profesör Beyefendinin kalemi ellerine sırf bizi tezyif etmek için almış oldukları anlaşılmaktadır. Bir yandan yazdıkları zoraki cevapta bu yoldaki gayretlerini görüp bir yandan da bu yazılarında ve diğer makalelerinde söylediklerini okuyunca, Hâmid'in imâ etmek istedikleri hicviyesinin mütemadiyen aklımıza geldiğini söylemek isteriz.

I

Muhterem Profesör adı geçen tenkidi bizim yazmış olduğumuzdan şüphe ediyorlar ve bunun âdeta bir heyet tarafından hazırlanmış olduğunu iddia ediyorlar. Hemen şunu söyleyelim ki, biz kendilerinin şimdiye kadar yayınlamış oldukları ve her biri ilmi bir katkıya mahiyetinde olan yazılarının ve hatta tercümelerinin (1) -arapça metinlerin okutulması işi bir yana bırakılırsa- tamamiyle

(1) Msl. Muhterem Profesör «Tarihî kronolojinin esasları» adlı tercümelerinin 45. sahifesinde Mezopotamya'da «Koslular» ın zuhurundan bahsetmektedirler. Bizim bildiğimiz «Kos» İstanköy adasının Yunanca adıdır. İstanköylülerin Mezopotamya'ya gitmiş oldukları da şimdiye kadar kimse tarafından iddia edilmemiştir. Bu suretle Osman Beyefendi yeni bir buluşla İstanköylülerin Mezopotamya'yı M. Ö. 1750 sıralarında istilâ etmiş oldukları iddiasıyla ilme büyük bir katkıda bulunmuşlardır. Eğer sayın Profesör Emin Bilgiç'in veya Sayın Doçent Kemal Ba'kan'ın Belleten'de veya D. T. C. F. Dergisinde yayınlamış olan yazılarına bir göz atmış olsalardı, bu sırada Mezopotamya'yı İstanköylülerin değil Kaslar'ın veya Kassitlerin istilâ etmiş olduklarını öğrenmiş olurlardı. Kaldı ki Koslu'ların Fransızcası «cosséens» değil «coséens» dir.

kendileri tarafından yazılmış olduğuna eminiz. Biz adı geçen makalede yayınlanmış olan vesikanın tercümesini okuyup orijinal metinde **وف** kökünden gelme hiçbir kelimenin bulunmadığını görünce, vesikayı Sayın Bay İzzet Hasan'a okuttuk ve kendilerinin bu husustaki değerli yardımlarından faydalandığımızı da işaret ettik. Bunun dışında, muhterem Profesör Osman Turan Beyefendinin bize yardım ettiklerini sandığı kimselerin, kim'ler olduğunu ise, hâlâ öğrenememiş bulunuyoruz. Osman Beyefendinin, sayın Bay İzzet Hasan'ın bu vesikayı okuyabileceğinden de şüphe ettikleri anlaşılmakta ve kendileri bizi, Sayın Bay İzzet Hasan'ın poleografya bilgisi olduğunu ispata davet etmektedirler. Bunun ispatı gayet kolaydır: Osman Beyefendi başkalarına okutturamadıkları bir vesikayı Sayın Bay İzzet Hasan'a okutmayı tecrübe ederler ve onun buna muktedir olduğunu hayretle görürler.

Vesikanın daha önce Konya'daki Anıt dergisinde yayınlanmış olduğu meselesine gelince: Biz bu vesikanın daha önce yayınlanmış olduğunu, makalemizin basılasını verinciye kadar bilmiyorduk. 23 Nisan 1953'de, Hukuk Fakültesi Fikir Kulübünün tertip etmiş olduğu Konya gezisinde, sayın Zeki Oral'la tanıştık. Konya'daki gezintilerimiz sırasında Sayın Bay Zeki Oral ile konuşurken söz Selçuklularda resmî dile intikal etti ve sayın Müdür, Selçuklularda resmî dilin farsça olmasına rağmen mahkeme dilinin arapça olduğunun, Amasya mahkemesinde tanzim edilmiş olan ve kendisi tarafından yayınlanmış bulunan bazı vesikalardan anlaşıldığını söyledi. Bunun üzerine ben «Evet Osman Turan da böyle bir vesika yayınladı» dedim. Sayın Zeki Oral: «İşte o vesikayı ben daha önce yayınlamıştım» diye cevap verdi. Ben «Osman'ın her hâlde haberi yoktur» deyince de «Anıt dergisinin bütün nüshalarını satın almıştı; bizde bunların kendisine satıldığını gösteren dip koçanları mevcuttur» dedi. Bunun üzerine ertesi gün matbaaya telefon ederek yazımın henüz basılmadığını öğrenince, en sondaki o cümleyi eklemeye faydalı buldum. Bundan sonra da sayın Zeki Oral'ı şimdiye kadar iki defa, o da gayet kısa olmak üzere gördüm. Bu itibarla vesikanın daha önce yayınlanmış olduğunu gûya kendilerine haber vermiş olan kimsenin de kim olduğunu bilmiyorum. Olayların dediğim gibi olup olmadığını, dergiyi o zamanlar basmış olan müşterek dostumuz Sayın Doçent Adnan Erzi'den sorup öğrenmeleri her zaman mümkündür. Muhterem Profesör böyle bir vesikanın ellerinde bulunduğunu ve yayınlamak istediklerini daha önce, 1948 yılında Belleten'de çıkmış olan makalelerinde yazmış olduklarını söylüyorlar. Hâlbuki bu makalede kendileri tarafından yayınlanmış olan vasikadan değil, yayınlanmamış olup Ortaköy'deki toprak satışı ile ilgili olan vesikadan bahsedilmektedir (2).

Bir de muhterem Profesör böyle eski ve önemli bir vesikanın pek âlâ bir kaç kere yayınlanabileceğini söylüyorlar. Bunda haklıdır. Ancak bu gibi durumlarda «böylece bu vesikayı ilk defa olarak yayınlıyoruz» demeyip bunun daha önce nerede ve kimin tarafından yayınlanmış olduğuna işaret de usûldendir. Böyle söyleyen Profesör, bizim tarafımızdan vesikanın düzeltilmiş bir tercümesinin yayınlanmış olmasına ise kızıyorlar ve kendi tercümeleri ile bizim tercümemiz arasında esaslı bir fark olmadığını ileri sürüyorlar. Meselâ kendileri için belki «ona, mezkûr meblâğ karşılığı olarak..... aşağıda zikr ve şerh-edilmiş akarın hepsini bütün cüzleriyle rehnetti.» ile «Adı geçen meblâğ ve bu meblâğın her cüzü kar-

(2) Bk. Belleten Sayı 47, S. 565.

şılığında... aşağıda zikr ve şerhedilmiş olan akarın bütününe rehnetti» arasında bir fark olmayabilir. Ancak aradaki fark bir hukukçuya büyük bir dâvayı kazan-
dırabilecek kadar büyük ve önemlidir.

Muhterem Profesör bizim kullandığımız türkçe kelime ve terimleri de ciddi bir yazıya yakışmaz buluyorlar ve sonra da yazımızın bir safsatadan ibaret olduğunu ve kendi yazdıklarını değiştirmediklerini ileri sürerek açık bir tez de düştüklerinin farkında olmuyorlar. Her şeyden önce şunu söyleyelim ki, biz türkçenin sadeleşmesi gerektiğine inanıyor ve bütün yazılarımızda mümkün olduğu kadar türkçe yazmaya çalışıyoruz. Meselâ 1948'de «Müslümanların **inancası** melik ve sultanların **güvencesi...**», «Şeriatin **yüceldici...**», «Kıyamete **değin**», «Gene **Tanrı** tevfikini **arttırması** vâkıf adı **geçen** iki köydeki çiftçilerin ziraî hâsılatından beşte birden **artık vergi**» yazıp (3) 1953'te işaret ettiğimiz kelimelerin yerine arapça veya farsçalarını kullananlardan, veya gene meselâ 1941'de «en geniş **anlamile** (!)» yazıp (4) 1953'te «Anlam» kelimesini afaroz edenlerden değiliz.

Muhterem Profesör türkçe düşündükleri hâlde, şimdi lügatli yazmaya okadar gayret sarfetmektedirler ki, zoraki cevaplarının daha ilk cümlesinde «Yayınlandı» düşünmüşler, fakat sonradan yayımlandı yerine intişar etti koymuşlar ve böylece yazılarının hemen başında **'Bay Coşkun Üçok tarafından bir tenkîd makalesi intişar etti**» gibi bozuk bir cümle elde etmişler ve bunun da yanlış olduğunu farkedememişlerdir. Buna karşılık bütün yazıları bozuk cümlelerle dolu olan muhterem profesör (5) bizim bozuk bir cümlemizi göstermek için gûya tenkît ettikleri ve 10 yıl önce basılmış olan «Türk Hukuk Tarihi Dersleri» adlı kitabımızın son sözündeki bir cümlemizden bir kelimeyi atmak ihtiyacını duymuşlardır.

II

Muhterem Profesör zoraki cevaplarında «mezkûr makalemizde İslâm huku-
ku bakımından, tenkîtte yer alan, lüzumsuz ve malûm teferrüata girişmeksizin, iki esaslı neticeye varmış idik» demektedirler. Hâlbuki adı geçen makalelerinde, yayınlamış oldukları vesikayı en ince teferrüata kadar giden bir takım tahlillere tâbi tutmuşlar ve burada toprağın hibeşinin bahse konu olduğunu, her yıl ayrıca mahsulün de dörtte birinin hibe edileceğini ve şubatta yapılan sözleşmede mahsulün de rehne konmuş olduğunu iddia etmiş ve bu iddialarına dayanarak bazı faiz hesapları da yapmışlardı. Biz adı geçen tenkîdimizde, burada bir hibe değil bir ibahenin mevcut olduğunu, mevcut olmıyan şeyler hibe edilemeyeceği için mahsullerin de hibe edilemeyeceğini ve gene mevcut olmıyan şeyler rehnedilemeyeceği için mahsulün de rehnedilemeyeceğini delilleri ile göstermiştik. Bu itibarla muhterem Profesörün yapmış oldukları hesapların da hukukî dayanakdan mahrum olduğunu bil-

(3) Bk. Osman Turan, Selçuk devri vakfiyeleri, Belleten Sayı 45, S. 110 ve 115.

(4) Bk. Osman Turan, On iki hayvanlı Türk takvimi, İstanbul 1941, S. 47.

(5) Sırf bir iki örnek göstermek üzere bk. msl. Osman Turan, Selçuk devri vakfiyeleri, Belleten Sayı 42, S. 217: «fakat bunlar Kagana giderek bunun bir ecdat yadigarı olup putlarının kendilerine bu sayede bu kadar ihsanlarda bulunduğunu rica ettikten sonra müsaade aldıklarını yazar» cümlesinde acaba neyi rica etmişlerdir? Gene msl. S. 219: «Diğer taraftan kanunen bir genç kızın bikişini izale eden, kuvvetli bir nakdi ceza vermeğe ve onunla evlenmeğe mecburdu» cümlesi ile de Göktürklerin, kanunen bir fiili işliyenlere ceza verdiklerini öğrendiğimiz gibi, gene Göktürklerde cezaların kuvvetli ve kuvvetsiz veya zarf olarak ikiye ayrıldıklarını da öğrenmiş oluyoruz.

dirmiştik. Şimdi Osman Turan Beyefendi, sanki ibahe ile hibenin farkını bizim makalemizden önce biliyorlarmış gibi, kalemi ele almışlar ve yeni bazı hesaplarla durumlarını kurtarmaya çalışmışlar. Adı geçen yazımızda ibahenin ne zaman riba sayıldığını, ne zaman sayılmadığını göstermiştik. Bu yolda yazdıklarımızı yeniden yazmayı lüzumsuz gördüğümüz için, kısaca muhterem Profesöre; Ordinaryüs Profesör hocam Sabri Şakir Ansay'ın 1955 yılında ikinci baskısı yayınlanmış olan «Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku» adlı eserinin 173. sayfasının ikinci notunu okumasını tavsiye ederiz. Bu notu okudukları zaman şu cümleyi görecektirler:» İslâm hukukçularına göre bu intifa ibahe edilmek suretiyle riba ve haram olmayacaktır». Bununla beraber, biz merhunun tamamını veya bir kısmını ibahe etmeği riba sayan müçtehitler de bulunduğuna işaret etmiş ve Amasya mahkemesinde «şer'iyyeten makbuleten» kaydiyle böyle bir vesikanın tanzim edilmiş olmasının, Anadolu Şıcklularında fetvanın, bunun riba sayılmadığı yolunda verilmiş olduğunu gösterdiğini söylemiştik. Muhterem Profesör her hâlde fetva ile fermanın farkını bilmiyorlar ki, bunu da anlayamamışlar ve benim fetva ile Gazan Hanın çıkartmış olduğu fermanı birbirine karıştırmış olduğumu sanmışlar. Gazan Han ribayı yasak etmiştir. Ancak bir işlemin riba sayılıp sayılmadığını göstermek her memlekette fetva çıkarmağa yetkili en yüksek adli makama düşer. İslâm hukukunda bir mezhep içinde bile, aynı mesele hakkında bir çok birbirine zıt içtihatlar bulunduğundan, fetva çıkarmaya yetkili makam, mahkemelerin hangi içtihadı uyarak hareket edeceklerini bir fetva ile gösterir. Msl. Osmanlılar'da vakıftan cayılıp cayılamıyacağı meselesinde İmam Ebu Yusuf'a uyulması gerektiğine dair fetva çıkartılmıştır. Böyle bir fetva bulunmazsa kadılar istedikleri içtihadı seçmekte serbesttirler. Böylece adı geçen vasikanın bir mahkemede kadı tarafından «şer'iyyeten makbuleten» kaydı ile tanzim edilmiş olması ve kadının, hangi müçtehide dayanarak bunu yapmış olduğunun gösterilmemesi bize böyle bir fetvanın verilmiş olduğunu gösterir. Bunlar İslâm hukukunun alfabesidir.

Müçtehitlerin büyük bir kısmını merhunun ibahesini riba saymamaya sevkeden sebep, ibaheden ibahe edenin her zaman cayabilmek hakkına sahip olmasıdır. Adı geçen vesika tanzim edildikten meselâ bir hafta sonra rahin ibaheden vaz geçerse mürtehinin ibahe yoluyla elde etmek istediği kâr da yok olur. Onun içindir ki, ibahe ribanın hile-i şer'iyyesi olarak tatbikatta kullanılmaz ve bilinen diğer hile-i şer'iyye yollarına gidilir. Bu hile-i şer'iyye'lerde ise asıl ribayı meydana getiren işlem den vesika veya senette bahsedilmez; bu işlemin üstü mekruh olmayan diğer bir işlemle örtülür. Eğer ibahe riba sayılıydı o zaman ibaheden bahsetmemek icap ederdi. Muhterem Profesörün bu husus da anlayamadıkları anlaşılıyor. Meselâ ödünç verenden kitap satınalıp sonra kitabı gene ödünç verene hibe etme şeklindeki hile-i şer'iyye'de hibeden mahsedilmez yalnız borçlunun karzdan başka bir de kitap bedeli borçlu olduğu zikredilir.

İbahe'nin riba için hile-i şer'iyye teşkil etmediğini daha iyice anlayabilmeleri için muhterem Profesöre Juynboll'un «Handbuch des islamischen Gesetzes (Leiden 1910)» adlı eserinin 270-76 ncı sayfalarındaki riba bahsini tercüme ettirerek okumasını tavsiye ederiz. Bunu yaparlarsa görecektirler ki, merhundan intifa yoluyla faiz elde etmek isteyenler ibaheden rahin her zaman cayabileceği için ya beyi bilvefa veya ariyet yolunu seçerler.

Adı geçen tenkidimizde bütün söylenenlere rağmen ibahenin gene de faiz yerine kullanılmış olabileceğinin düşünülebileceğini söylemiş, ancak bu takdirde

de elde edilen menfaatin birinci yıl için bir ihtimale göre % 2,5 ve bundan sonraki yıllar için ise en çok % 1,25 olabileceğini göstermiştik. Osman Turan Beyefendi içine düştükleri fasit daireden kendilerini kurtarabilmek ve yaptıkları hesapları doğru çıkarabilmek için tutmuşlar vesikanın yayınlanması sırasında ع diye doğru okuttukları kelimeyi bu sefer ع diye okutmuşlar. Bu ikinci okunuşun doğru olduğunu ispat edebilmek için de «sekizde bir» demek dururken «dörtte birin yarısı» denemeyeceği filolojik iddiasını ileri sürmüşler. İmdi kelime eğer ع değil de ع olsaydı, o takdirde aynı kelime ikinci defa geçtiği zaman hemen biraz arkasından gelen ع kelimesinin ne lüzumu kalırdı?. ع mahsul demek olduğuna göre, o zaman kelimenin ikinci defa geçtiği yerde şöyle bir ibare ile karşılaşmış olurduk: «merhunun mahsulünün yarısını ve bunun mahsulünü»; bu pek tavşanın suyunun suyuna benzeyen tâbiri ciddî bir hukukî vesikada var saymak mümün değildir. Her hâlde Osman Beyefendi, okutturdukları kimseye vesikanın alt kısmını göstermeği unutmuş olacaklar.

Sekizde bir, çeyreğin yarısı iddiasına gelince: feraizdeki sehimlerin hesabında kolaylık elde etmek amacıyla İslâm hukuku dilinde «sekizde bir» yerine «dörtte biri yarısı» gibi tâbirler yerleşmiştir. Hatta sekizde bir yerine «Nısf-i nısf al-nısf» bile denir (6). Gene msl. muhterem Profesörün diğer yazılarından, dikkatle okumuş oldukları anlaşılın, sayın Profesör Ömer Lutfi Barkan'ın Malikâne-Divanî Sistemi adlı makalelerindeki (7) bir vesikada «sekizde üçü = selâse esman» yerine «dörtte biri yarısının üçü» selâse erba-i nısf» gibi çok daha dolambaçlı bir tâbir kullanıldığı görülmektedir. Bu itibarla Osman Beyefendi kendi çizmiş oldukları fasit dairenin içinden çıkamamışlardır.

Bu arada muhterem Profesör bize bir de hukuk dersi vermeği ihmal etmemişler. Zoraki cevaplarında 25. sahifede «Nazari hukukla tatbiki hukuk arasındaki farklara dair, tenkid sahibinin kolay anlıyabilmesi maksadıyla, tarihten değil zamanımızdan bir misâl vermek faydalı olur. Meselâ bugün Türkiye'de medeni kanuna rağmen birden fazla kadınla evlenme hâdisesi vardır. Ve nesebi gayrisahi çocuklara (her hâlde gayrimeşru demek istemiş olacaklar) dair sadır olan kanunlar da örften veya eski hukuktan gelen bu vakıanın şerî bir hilesi olarak meydana çıkmaktadır» buyurmuşlar. Her şeyden önce söyliyelim ki, muhterem Profesörün bu cümlesini okuyunca büyük bir sevinç duyduk. Çünkü şimdiye kadar Türk hukukçuları tarafından hemen hemen hiçbir hukuk nazariyesi kurulamamış olduğu hâlde, Osman Beyefendi bu cümleleri ile yeni bir hukuk nazariyesi kurmayı başarmışlardır. Kendilerini tebrik ederiz. Ancak cümlelerinden anlaşıldığına göre «nazari hukuk» ile her hâlde «mevzu hukuk»u kasetmiş olacaklar. Yoksa nazari hukuk, tatbikatın ve mevzu hukukun ilmi bir şekilde izahıdır. Her memleketinde mevzu hukuk ile tatbikat arasında aykırılıklar meydana gelir. Ancak misâl olarak gösterdikleri şey mevzu hukukun tatbikatı değil, hukuka aykırı hareketlerdir. Ne yazık ki kabul edemeyeceğimiz bu nazariyeyi kabul edebilsek idik, o zaman meselâ öldürmeyi meneden ceza hukuku mevzu hukuk (muhterem Profesöre göre nazari hukuk) Türkiye'de adam öldürme vakaları da tatbiki hukuk olurdu; gene msl. hırsızlığı meneden maddeler mevzu hukuk, memleketimizde hırsızlık yapıl-

(6) Bk. Mahmut Esat, Feraiz ül-feraliz, İst., 1326, S. 174.

(7) Bk. Türk Hukuk ve İktisat Tarihî Mecmuası, II., S. 172.

ması ise tatbiki hukuk olurdu. Bu nazariye bir yana, bizim tenkit ve tahlil ettiğimiz vesika resmi bir mahkemede tanzim edilmiş hukuki bir vesikadır, bundan ötürü de hukuka aykırı işlemlerle bu mukayese edilemez. Eğer böyle resmi bir makam tarafından tanzim edilmiş olan bir vesikada hukuka aykırı bir işlem hukuka uydurulmak istenirse, o zaman hile-i şer'iyeye yoluna sapılır ve böylece hukuka uygunluk temin edilir. Memleketimizde birden fazla kadınla evlenme hâdisesi olduğundan bahsediyorlar, halbuki memleketimizde birden fazla kadınla evlenmek hâdisesi yoktur, dünyanın her tarafında olduğu gibi birden fazla kadınla yaşamak hâdisesi vardır. Yoksa acaba bu ikinci veya üçüncü kadınlarla yaşamaya medeni kanunumuzun «evlenmenin umumî hükümleri» başlığı altında toplanan 151-169. maddeleri uygulanmaktadır da bizim mi haberimiz yok veya evlenme memurları evli bir erkeği bir daha evlendiriyorlar da biz mi bilmiyoruz? Gayri meşru çocukların durumuna gelince: bu yalnız memleketimizde görülen sosyal bir yara olmayıp dünyanın her yerinde tedavisi imkânları aranan bir derttir. Msl. değil çok evlenmeyi, boşanmayı da kabul etmiyen İtalya'da bile parlamento'nun büyük çoğunluğu tarafından bir müddet önce kabul edilen bir kanunla, gayrimeşru çocukların baba ve anneleri üzerine teşkil edilmeleri -hem de zamanla sınırlandırılmaksızın- kabul edilmiştir. Gene msl. memleketimizde bugün %20 faiz ile ödünç vermek yastaktır. Buna rağmen %100 ile bile ödünç verenler vardır. Ancak %100 faizle ödünç verildiğine dair noterde yapılmış bir sözleşmeyi Osman Beyefendi boşuna arıyacaklardır. Bugün de % 100 faiz almak isteyen bir kimse 1000 lira borç verdiği zaman borçlunun 2000 liralık bir noter senedi getirmesini ister. Biz tenkidimizde Selçuklular zamanında faiz yoktu demedik, bu vesikadaki işlemi faiz saymak yerinde olmaz dedik. Yoksa Selçuklular zamanında tavuklar nasıl yumurtuyor idiye, faiz de alınmakta idi.

Bir de muhterem Profesör «Türk Hukuk Tarihi Dersleri» adlı kitabımı gûya tenkid ederken «III. Hicrî yüzyıldan sonra İslâm hukukunda içtihat kapısı kapandığı için Türkler İslâm hukukunun ilerlemesine yardım edememişlerdir» cümlemize takılmışlar ve bunu yazarken Osmanlı kanunnamelerini düşünmemiz gerektiğine işaretle «Türk çocuğunun muhayyilesinde Türklerin açamiyacağı bir kapı olmadığını hatırlatmak lâzımdır» buyurmuşlar. Eğer tenkid ettikleri kitabımızı okumuş olsalardı, Osmanlı kanunnamelerine gereken yeri vermiş olduğumuzu görürlerdi. Ancak bu kanunnameler muhtevasının İslâm hukukuna yeni içtihatlar getirmiş olduğunu her hâlde muhterem Profesörden başka kimse bilmiyor olmalıdır. Bizim bildiğimiz bu kanunnameler İslâm hukuku dışında kalan mahallî örf ve âdet hukuku ve vergi hukuku ile İslâm hukukunun bazı müesseselerinin iptidai bir tedvinden ibarettir. Yoksa burada bir yeni içtihat bahse konu değildir. Ceza hukuku alanında görülen bazı yenilikler ise, İslâm hukukunun gelişmesi değil, yeni ve hat-ta bazan İslâm hukukuna aykırı kaidelerden ibarettir.

Yalnız muhterem Profesör bizi kısa görüşlülükle itham edebilir. Nitekim 1946 yılında kitabımızı bastırduğumuz zaman, bundan 7 yıl sonra Osman Beyefendi'nin içtihat kapısını hem muhayyilesinde, hem de fiilen açarak ibahenin hibe demek olduğu, hibe edilen bir toprağın mahsulünün de ayrıca hibe edilebileceği, mevcut olmıyan mahsullerin rehne konulabileceği, bir kimsenin mülkiyetindeki bir şeyi satın alabileceği içtihatlarını ve aşağıda göstereceğimiz diğer hususlardaki yeni içtihatları bu kapıdan geçirebileceğini görememiş olmak kabahatini seve seve kabul ederiz.

II

Adı geçen tenkidimizde, vesikada geçen «alalai» kelimesinin, Muhterem Profesörün iddia ettikleri gibi «Alâiyeli»nin türkmencesinin arapçası olan «al-âlai» olmayıp doğrudan doğruya borçlunun Amasya'nın kuzey-batısındaki «Alala» köyüne mensup olduğunu gösterdiğini yazmıştık. Muhterem Profesör eğer kendileri Amasyanın hemen yanı başında «Alala» adlı bir köy bulunduğunu haritada arayıp bulabilselerdi, muhakkakki Selçuklular'da köylülerin unvanları hakkında da bir makale veya hiç olmazsa bir makalelerinde bir bölüm yazmaktan çekinmezlerdi. Ancak bunu arayıp bulmak zahmetine katlanmadıklarından şimdi bizim yerinde olan iddiamızı çürütmek için iki husus ileri sürüyorlar: 1. «Arapça bir beldeye mensubiyeti gösteren nispetler harf-i tarifsiz kullanılmaz» ve 2. Elimize geçen bunca vesikalarda şehir ve kasabalara mensubiyet yanında bir emirin bir köye nispetiyle tanındığına dair bir kayda rastlamıyoruz».

1. İmdi, bir beldeye mensubiyeti gösteren arapça kelimelerin başma harf-i tarif geldiği herkesin bildiği bir gramer kaidesidir. Ancak anadili arapça olmıyanlar tarafından yazılmış olan arapça metinlerde çok kere bu harf-i tarifi unutulduğu da muhterem Profesör gibi derin bir filolojik formasyona sahip olanların bilmesi gereken bir gerçektir. Bir örnek olmak üzere söyliyelim: Kaşf al-zunun'un I. cildinin 832. sahifesinde «şirazi» ve II. cildinin 1760. sahifesinde de «tebrizi» nispetleri harf-i tarifsiz yazılmıştır. İsterlerse muhterem Profesör aynı kitapta daha birçok örnekler bulabilirler. Belki bu örneklere baskı hatasıdır derler, o hâlde kendilerine çok iyi tanıdıkları veya yayınladıkları vesika ve yazılardan örnekler verelim:

a. — Sayın Zeki Oral tarafından Anıt dergisinin 18. sayısında yayınlanmış olan vesikadaki 9. tanık «Sultanşah bin İbrahim Sonusai» dir. Sonusa da bugün Akkişi'nin bağlı bulunduğu bucağın merkezinin adıdır. Burada nispet gösteren olmamasına rağmen kelime nispet göstermektedir ve başında harf-i tarif bulunmamaktadır.

b. — Muhterem Profesörün Belleten'in 43. sayısında yayınlamış buldukları Mübârizeddin Er-Tokuş vakfiyesinin 35. satırında Bedüddin Behram bin Bükmüşü'de, nispet ifade eden ve belki de Manisa'nın Akhisar ilçesinin Palamut bucağına bağlı bulunan Bükmüş köyüne mensubiyeti gösteren «Bükmüşü» kelimesi de harf-i tarif almamıştır.

c. — Gene muhterem Profesörün Belleten'in 45. sayısında yayınlamış oldukları Mescit ve Zaviye vakfiyesinin sonundaki tanıklardan Ebubekir'in nispet edildiği «Elsaz» köyü de muhtemelen Burdur'un Bucak ilçesinin Melli bucağına bağlı bir köydür ve burada da kelimenin başına harf-i tarif gelmemiştir.

ç. — Gene muhterem Profesörün Belleten'in 42. sayısında yayınlamış oldukları Şemseddin Altun-Aba vakfiyesinin 198. satırında mütevellî olarak adı geçen Necbüddin'in bir yere nispetini gösteren «Ayazmayeri»nin başında da harf-i tarif bulunmamaktadır.

d. — Nihayet gene Belleten'in 43. sayısında yayınlamış olan makalelerinin 426. sahifesinde muhterem Profesör, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Kitabeler II., S. 232'de bulunan ساز nispetini bizzat kendileri harf-i tarifsiz olarak almış ve kabul etmişlerdir. Burada ساز ile «سازیل» in ilgisinin ne olduğunu iyice anılamadığımızı bir yana bırakalım, ساز nispetinden önce

harf-i tarif bulunmadığı gibi bundan önceki şeyh kelimesinden önce de gelmesi gereken harf-i tarif bulunmamaktadır (7a).

Bütün bu örneklerde arapça değil de farsça bir terkinin kullanılmış olabileceği akla gelebilir. O zaman bizim «Alalâi» de farsça terkiyle «Genc-i alalâi» olur ve Alala köyüne mensubiyet borçlu Şücaüddin Süleyman'a değil dedesinin babası Genc'e ait ve böylece de muhterem Profesörün ikinci itirazları da kendiliğinden yok olur:

2. Kaldı ki bu vesika şimdiye kadar Muhterem Profesörün eline geçen diğer vesikalara benzemez. Burada mahkemece bir borçlunun hüviyeti tespit edilmektedir. Amasya'nın yanında «Öksi» kadar meşhur olmamakla beraber, son kazılardan ta Romalılar zamanında önemli bir kültür merkezi olduğu anlaşılan Alala adlı bir köy mevcut iken, Amasya kadısını, Alâiyelinin türkmencesinin arapçasını yazmaya ve böylece iltibasa meydan vermeğe hangi düşünce sevketmiş olabilir? Sonra emirlerin köylere nispet edilmedikleri yolunda bir kaide koyarken, muhterem Profesörün şimdiye kadar böyle bir şeye rastlamamış olmaları yetmez, köylü olduğunu bildikleri bir emirin vesikalarda bu köye nispet edilmediklerini tespit etmiş olmaları gerekir.

Kaldı ki Emir unvanının da Anadolu Selçuklularında öyle pek titizlikle kullanılan bir unvan olmadığı, gene muhterem Profesörün 43 sayılı Belleten'de yayınlamış oldukları vakfiyede iki defa «دمره» (8) ve bir defa «زمره» (9) okuttukları hatunun babası iki defa «بر صولی» (10) ve bir defa da «بر مونی» (11) okutmakta bir beis görmedikleri Rum asıllı Hristiyan hakkında da emir unvanının kullanılmış olmasından anlaşılmaktadır. Bir Rum Hristiyan için kullanılan bir unvanın bir Türk köylüsü için kullanılamayacağı yolundaki iddiayı anlıyamadığımızı burada itiraf ederiz.

III

Muhterem Profesör zoraki cevaplarının 27. sahifesinde, kendilerinin «Öksi» şeklinden başka bir şekilde okunmasına imkân olmadığını iddia ettikleri köyün «Akkişi» olarak okunması gerektiğini göstermiş olmamızı ve bu köyün yerini de tespit etmiş bulunmamızı takdirle andıktan sonra 28. sahifede bunu da kendi başımıza bulamayacağımızı iddia ediyorlar. Halbuki «elif» ten sonra gelen harfin «vav» olmayup da «fe» veya «kaf» olduğunu Sayın İzzet Hasan söylemiş olduktan sonra bu köyün adını ve yerini bulmak için, ne Muhterem Osman Beyefendi gibi, Beyşehir'e gidip gelen şoför ve arabacıların yerini bildikleri ve 200000/1 lik haritada adı ile sanı ile Konya'nın 15 Km. kadar batısında gösterilmiş olan Altunapa hanımı, Ilgın ile Akşehir arasındaki Argıthanı köyüne yerleştiren ve bununla da iftihar etmekten geri durmayan tanınmış bir toponimist olmaya, ne de bizim gibi Almanya'da 4 yıl Tarih yanında coğrafya ve bilhassa Anthropogeographie tahsil etmiş ve toponimi ve topografya seminerlerine devam etmiş bulunmaya lü-

(7a) «Dediki» hakkında doğru bilgi edinmek için Bk. Zeki Oral, Yatağan Mürsel vakfiyesi. Belleten 71. S. 343 v.d.

(8) Sahife 232, satır 236 ve 238.

(9) Sahife 233, satır 256.

(10) Sahife 232, satır 236, 238.

(11) Sahife 233, satır 258.

zum yoktu. Bunun için «Türkiyede meskûn yerler klavuzu» adlı iki ciltlik bir kitabın mevcudiyetinden haberdar olmak ve harf sırasını bilmek yeterdi.

Gerçekten de muhterem Profesörün toponimi alanında yapmış olduğunu sandığı araştırmalar ve vardığı sonuçlar ibretle gözden geçirilmeğe değer. Bunun için meselâ Belleten'in 42. sayısında yayınlamış oldukları Şemseddin Altun-aba vakfiyesi (S. 197-236) nin içinde geçen yer adları hakkında yapmış oldukları araştırmayı örnek olarak alalım. Bu suretle hem muhterem Profesörün seri halindeki yanlışları görülmüş, hem de bu yerler mümkün olduğu nispette doğru bir şekilde tespit edilmiş olur.

Bu araştırmalarında muhterem Profesör, vâkîfın vakfetmiş olduğu gayri-menkuller arasında bulunan Altun-aba hanının yerini şöylece tâyin ediyorlar: «İbn Bîbî, Altun-aba kervansarayının Konya havalisinde bulunduğunu kaydettiği gibi II. İzzeddin Keykâvus'un ikinci defa Bizans'a sığınmasını anlatırken de bunun Konya'nın batısında Bizans yolu üzerinde bulunduğunu, bu münasebetle naklettiği vakalardan, çıkarmak mümkündür. Vakfiye, kervansarayın bulunduğu mevkiin Arkıt adını taşıdığını da zikrederki bu kayıtlardan bugün Iğın ile Akşehir arasında bulunan Argıt Hanı köyünün kervansarayın bulunduğu yer olduğu meydana çıkar. Bundan dolayı zamanla kervansaray olduğu gibi (!), yukarıda kaydettiğimiz üzere, buradaki köy de bu mevkiin adlarını almışlar demektir. **Bu suretle Altun-aba'ya ait kervansaray ile onun bulunduğu yer ve adını tespit etmiş bulunuyoruz.»**

a. — İmdi, herşeyden önce bu hanın Konya'nın batısında, Köprü adı ile tanınmış olan Arkıt mevkiinde olduğunu vakfiye zikretmektedir. Gerçekten de 200000/1 lik haritada Konya'nın 15 Km. kadar tam batısında, Beyşehir yolu üzerinde «Altunapa hanı harabesi» kaydı vardır ve hemen burada Konya dışındaki ilk önemli köprü bulunmaktadır. Şehir ve kasabaların dışındaki ilk önemli köprülerin de çok kere ayrıca bir ada lüzum görülmeksizin «Köprü» diye anıldığını da her kes bilir. Ayrıca buranın tam 16 Km. güney-batısında «Arhit köprüsü» adlı bir başka köprü bulunmakta ve bize «Arkıt» adının buralara yabancı olmadığını göstermektedir. Gene han harabesinin 16 Km. güneyindeki «Yalman ağulları» da, vakfiyede adı geçen Bedreddin Yalman'ın adının buralarda yaşadığına belki bir işarettir. Bütün bunlar bir tarafa, İbn Bîbî II. İzzeddin Keykâvus'un ikinci defa Bizans'a sığınmasını anlatırken, bu hükümdarın önce Altun-aba kervansarayına sığındığını, sonra da buradan Antalya'ya ve oradan da (12) deniz yoluyla İstanbul'a gittiğini kaydetmektedir ve kervansaray da Konya-Antalya yolu üzerindedir, yoksa Konya-İstanbul yolu üzerinde değil. Bilhassa Anadolu Selçukluları tarihi ile uğraşan bir tarih Profesörü olarak bunu muhterem Osman Beyefendinin bilmemesini kabul edemeyeceğimize göre, kendileri bu kervansarayı ille de Argıthanı köyüne yerleştirmek ve böylece de iftihar edebilecekleri bir buluşta bulunmak isteğiyle tarihi vakaları iddialarına uydurmuş olacaktı. Vakfiyede, Konya'nın batısında ve Konya'ya bağlı «Köprü» diye tanınmış Arkıt mevkiinde diye yazılı olduğu ve haritada adının bulunmasından başka elde böyle müspet deliller bulunduğu hâlde, bu hanın niçin Konya'nın kuş uçuşu tam 80 Km. kuzey-batısında aranmış olduğuna akıl erdirmek biraz güçtür.

b. — Gene vakfiyede vakfedilmiş üç köyden birisi olarak «Saraycık» adlı bir köy gösterilmiştir. Muhterem Profesör bu köyün de bugün Seydişehir'e bağlı

(12) Bk. İbn Bîbî, Anadolu Selçuk Devleti tarihi, Gençosman tercümesi, S. 266-7.

bulunan ve Konya'nın 46 Km. güney-batısındaki «Saraycık» köyü olduğunu iddia etmektedirler. Gerçekten de bu köyün hemen güney-doğusunda «Kozlu» adlı bir köy bulunmakta ve vakfiyede de «Saraycık» köyü sınırları arasında «Kozluevi» veya «Kozluova» adlı bir köy geçmektedir. Bu, muhterem Profesörün hiç bir delille dayanmaksızın «Kozlu» adını «Kozluevi» olarak kabul etmesine yetmiştir. Halbuki Konya'nın 53 Km. tam güneyinde «Apasaraycık» adlı bir köy mevcuttur ve bu köyün hemen batısında vakfiyede adı geçen «Kozludere» nin teşkil ettiği Kozlu Ovacığı ve gene Apasaraycığın hemen güney batısında Kozlu boğazı mevki vardır. Altun-aba tarafından vakfedildiğinden diğer «Saraycık» adlı köylerden ayırmak için (çünkü Apasaraycığın 24 Km. güneyinde «Taşbaş» da denilen bir Saraycık daha vardır) buraya sonradan «Apasaraycık» denilmiş olduğu böylece açıkça anlaşılmaktadır. Ayrıca buranın hemen 2 Km. doğusunda vakıf defterlerinde adı geçen «Altun-aba» mezraasının kısaltılmışı olan ve vakıf defterine uygun olarak Sotur köyüne yakın bulunan «Apa» köyü bulunmaktadır. Saraycık köyünün vakıf defterlerinde Lâdik'e bağlı olduğu yazılı imiş. Muhterem Profesör uzaklıklara ve yönlere bakmaksızın bu Lâdik'in de Konya'nın 34 Km. kuzeyindeki Lâdik köyü olduğunu ve bazı vakıf defterlerinde yanlışlıkla «Lâdik» yerine «Lârende» yazılmış bulunduğunu iddia ediyorlar. Vakıf defterlerindeki kayıtlara yanlışlık izafe eden çocukça bir iddiada bulunmadan önce, muhterem Profesörün başka bir Lâdik mevcut olup olmadığını ve bu yere bazen Lârende denilip denilmediğini araştırması gerekirdi. Seri hâlinde yayından böyle araştırmalara vakti olmadığı anlaşılan muhterem Profesör, gözüne ilk çarpan Lâdik'in bu Lâdik olduğunu kabul etmiş ve vakıf defterlerinin yanlış olduğunu iddiadan çekinmemiştir. İmdi vakıf defterlerinde adı geçen bu Lâdik muhterem Profesörün iddia ettiği Lâdik'i Sûhte de denilen antik «Laodicae combusta» veya yeni adıyla «Yorgan Lâdik» değil (13) Konyanın Karaman ilçesinin merkezi «Karaman» kasabasıdır. Anadolu toponimisi ile uğraşanlar Kâtip Çeleb'in Cihannüma adlı bir kitabı ve bu kitapta da çok değerli toponimik bilgiler bulunduğunu bilirler. İşte bu kitabın İbrahim Müteferrika basısının 616. sahifesinde Karaman'ın bir adının Lazkiye, bir adının Lâdik ve bir adının da Lârende olduğu yazılıdır (14). Carl Ritter'in 1859'da Berlin'de yayınlanmış olan «Die Erdkunde» adlı eserinin XIX. cildinin 2. kısmının 434. sahifesinde Karaman'a XIX. Yüzyılda Ermeniler arasında hâla antik adı ile Lârende denilmekte olduğu da yazılıdır (15).

c. — Vakfedilen köylerden birisi olan كنداقسى veya كنداقسى i de Muhterem Profesör Ilgın ile Akşehir arasındaki «Argıthan» köyü olarak kabul etmişler ve Altun-aba hanını buraya yerleştirmişler. Vakfiyede bu köyün de Konya'nın batısında ve Konya'ya bağlı olduğu yazılıdır. Yukarıda Altun-aba hanı için söylediklerimizi burada yeniden tekrarlamak istemediğimizden kısaca şunu söyleyelim ki, bu köyü de Altun-aba hanı harabesi ile Arhıt köprüsü arasında kalan bölgede aramak gerekir. Her hâlde buranın adı sonradan değiştirilmiştir veya bu köy sonradan kaybolmuştur.

ç. — Vakfiyede vakfedilen üçüncü köy olarak gösterilen كنداقسى köyünün de muhterem Profesör Akşehire bağlı Gedil köyü olduğunun muhtemel bu-

(13) Bk. Charles Texier, Küçük Asya, Ali Suat tercümesi cilt II, S. 411.

(14) Bk. ayrıca Taeschner, das anatolische Wegnetz, Leipzig 1923, S. 133.

(15) Bk. Ayrıca Charles Texier, a.g.e. III., S. 201.

lunduğunu iddia ediyorlar ve iddialarına dayanak olarak da bu köyün sınırında gösterilmiş olan «Turgut» köyünün de Akşehir'e bağlı olmasını gösteriyorlar. Ancak bu köyü 200000/1 lik haritada bulamadıkları için, Gedil'in sınırında olup olmadığını tayin edemediklerini eklemegi de ihmal etmiyorlar. Hangi ilçeye bağlı olduğunu bildikleri ve değil 200000/1 lik, değil 800000/1 lik hatta 1 200000/1 lik haritalarda, bucak merkezi olduğu için hem de büyük harflerle yazılı olan bir köyü 200000/1 lik haritada bulamamış olduğunu itiraf etmesi toponimik araştırmalar yayımlayan bir tarih profesörü için pek zayıf olsa gerektir. Belki gene bulamazlar diye söyleyelim «Turgut» köyü «Gedil» in tam 44 Km. kuzey-doğusundadır (200000/1 lik haritanın Akşehir paftası I i 50); bundan ötürü de Gedil'in sınırı olarak sayılamaz. Kaldıkı vakfiyede bu köyün de Konya'ya bağlı bulunduğu ve Konya'nın batısında olduğu yazılıdır. Nitekim Konya'nın batısında bu adda bir köyün eskiden mevcut olduğunun, fakat bu köy halkının siyasi bir sebepten ötürü İzmir civarına sürüldüklerinin ve bunların orada «Turgutlu»yu kurduklarının Konya'da halk arasında söylendiğini Konyalı bir öğrencim bana bildirdi. Ayrıca bugün hâlâ Meram suyunun «Turgutlu» adlı bir değirmeni çevirmekte olduğunu da aynı öğrencim bana söyledi. Bundan ötürü كداکه köyünü de Konya'nın hemen batısında aramak gerekir. Eğer muhterem Profesörün iddia ettikleri ve ispata çalıştıkları gibi كداکه köyü «Gedi» köyü olsa idi, o zaman vakfiye bunun için Konya'ya bağlı demez Akşehir'e bağlı der, hele Konya'nın batısında bulunduğunu hiç kaydetmezdi. Ancak yukarda da işaret ettiğimiz gibi, Profesör beyefendi vakfiyelerdeki yönleri ve mesafeleri hiç göz önünde tutmadan a priori buluşlarını ispata çalışmaktadırlar. Vakfiyede gene bu köyün sınırları arasında gösterilmiş olan

يعرف veya قاياشي köyünden önce crijinal metirde bulunan يعرف kelimesini, metni okuyan kimse atlamış olduğu için « يعرف » dan sonra gelmesi gereken ve gelmiş bulunan ؟ nin muhterem Profesör bir birleştirme edatı olduğunu anlıyamamışlar ve bunu da « قاياشي » köyünün ilk hecesi sanarak bu köyün Gedil civarındaki Papazyakası köyü olabileceğini iddia etmişler. Başta bulunan birleştirme edatını farketmemiş olmaları bir yana, haritada buldukları Papazyakası da bir köy değil tesviye münhanilerinin açıkça gösterdiği üzere bir tepedir. Böylece muhterem Profesörün haritadaki köy adları ile tepe adlarını da birbirinden ayıramadığı ortaya çıkmaktadır.

Bugün Konya'nın hemen 8 Km. kuzey-batısındaki Sille bucağının bir mahallesi olan «Kayabaşı» belki de vakfiyenin kaydettiği bu قاياشي köydür. Bu takdirde كداکه nin Tekeii dağıntı kuzeyindeki «Kevelle» mevkiinde olması büyük bir ihtimalle söylenebilir.

Böylece Osman Beyefendinin toponimik araştırma ve buluşlarına güzel bir örnek vermiş olduğumuzu sanıyoruz. Ancak bundan böyle -biricik toponimik kaynakları olan köylerimiz adlı kitaptan başka bir de daha geniş «Türkiyede meskûn yerler klavuzu» adlı bir kitab olduğunu ilk tenkidimiz dolayısıyla öğrendiklerine göre -bu gibi araştırmalarını ilmi dergilerde yayınlamadan önce muhterem Profesörün toponimik bilgiler ihtiva eden kitaplara bir göz atmasını, hangi ilçeye bağlı olduğunu bildiği ve 1 200000/1 lik haritalarda bile bulunan köyleri 200000/1 lik haritalarda bulmayı ve köy adı ile tepe adını ayırt etmeyi öğrenmesini birleştirme edatlarına dikkat etmesini ve haritada adı ile sanı ile yazılı olan bir hanı bir ad benzerliğinden ötürü 80 Km. ötede başka yönlerde arayıp bulmaya çalışma-

masını, bulduğunu sanınca da tarihi hadiseleri ona göre anlamak istememesini istemek her kesin hakkıdır.

IV

Tenkidimizde muhterem Profesörün fransızca olarak yayınlanmış bulunan bir makalesinin adının yanlış olduğunu, fransızcada «Droit terrien» tâbirinin bulunmadığını yazmıştık. Muhterem Osman Beyefendi bize bu tâbirin fransızcada bulunduğunu ispat edeceği yerde «Tercümedeki sağlamlıktan sarfı nazar makaleyi dergisinde basan Profesör J. Sauvaget'ye rağmen Droit terrien tâbirinin doğru olmadığını iddia etmektedir» buyurmuşlar. Muhterem Profesör hiçbir batı dilini devlet dil imtihanını verecek kadar dahi bilmediğine göre, bu makaleyi fransızcaya, bu dili iyi bilen fakat hukuk terimlerini bilmiyen birisi tercüme etmiş olacak. Kendileri Profesör Sauvaget'yi bize tanık göstereceklerine, her hangi bir lûgatte «droit terrien» tâbirinin mevcut olduğunu gösterecekleri daha iyi olurdu. Yoksa msl. bir yabancı türkçe yazdığı bir makalede «kanunen bir genç kızın biki-rini izale eden kuvvetli bir nakdi ceza vermeğe mecburdu» diye yazsa ve bu makale de bir Profesörün yayınladığı türkçe bir dergide basılsa sırf bundan ötürü bu cümledeki «kanunen biki izalesi» ve «kuvvətli cəza» tâbirleri doğru mu olur? Bu itibarla muhterem Profesör fransızcada «Droit terrien» tâbirinin mevcut olduğunu, bir hukuk lûgatinde veya herhangi bir lûgatte bulup bize göstermedikçe -tercüme kendi imzaları ile çıktığına göre- bu tâbiri fransızcaya hediye etmiş olmakla da ögünebilirler. Muhterem Profesör, fransızcaya tercüme edilmiş ve yayınlanmış olan bu çok dikkate şayan makalelerinin içindeki «problemlere temas etmediğimizi ve kendilerinin meşgul oldukları meseleler hakkında bir hüküm vermek şöyle dursun bunları tâkip dahi edemeyecek bir durumda olduğumuzu» da ilâve etmekten çekinmemişler. Bu hususta yazdıkları doğrudur. Hukuka yeni başlayan bir öğrenciden meşhur İslâm hukukçusu Profesör Schacht'a kadar hiçbir hukukçunun muhterem Profesörün adı geçen makalesindeki hukukî problemleri anlamasına imkân yoktur. Biz de tabii bunun bir istisnasını teşkil edemeyiz.

Tenkidimizde konu dışına çıkmamak için, sırası geldiğinden yalnız «Droit terrien» tâbirinin yanlış olduğunu yazmış, aynı başlığı taşıyan makaledeki hukuka aykırı fikirlere dokunmamıştık. Şimdi sırası gelmiş olduğu için bunları da yazalım: Muhterem Profesörün 47 sayılı Belleten'de yayınlamış oldukları (S. 549-574) «Türkiye Selçuklularında toprak hukuku» adlı makalelerinden anlayabildiğimize göre Osman Beyefendi Selçuklularda iki türlü mülkiyet tespit etmektedirler. 564/65, sayfalardaki «şehir civarında bulunan, binaenaleyh birinci-nevi, yâni tam mülkiyet (!) olan bir bağın bir köy fiyatında satılması hâdisesi köy satışlarının sadece vergilerine ait mülkiyet üzerinde cereyan ettiğini gösterir. Bu gibi köylerin vergilerine tasarruf mânasını tazammun eden temliklerde mülkiyet hakkı tamdır. Yani satılabilir, vakf, hibe ve irs (!) edilebilir» cümlelerinden anlaşıldığına göre bu mülkiyetlerden birisi bildiğimiz mülkiyettir, diğeri ise bazı toprakların yalnız vergilerini toplamak hakkını veren ikinci bir mülkiyettir. İmdi, bu ikinci mülkiyet eğer mevcut ise herşeyden önce mülkiyet değildir. Olsa olsa belli bir toprağın vergilerini toplamak hakkıdır. Böyle bir hak ise satılamaz, vakfedilemez ve hibe edilemez. Zira bir şeyin satılabilmesi için -toprak sahibinin sattığı misliyattan aynalar dışında- mevcut olması gerekir; hâlbuki vergiler akdin yapıldığı sırada mevcut değildir, ancak zamanıgelince toplanabilir ve önceden miktarı da kesin olarak belli değildir. Bu vakıf da edilemez, zira mevkûf üzerinde vâkıfın

tam ve sınırlandırılmamış bir mülkiyet hakkına sahip olması gerekir (16). Gene İslâm hukukuna göre mülkiyet hakkı üç ana unsurdan teşekkül eder: 1) rakabe, veya bir ayn üzerinde hâkimiyet sahibi olma kudreti, 2) yed, yahut ayne madde-ten malik olma veya elde bulundurma veya kısaca zilyetlik, 3) tasarruf, yâni ayn-
dan faydalanma veya bunun üzerinde istediği hukukî işlemi yapabilme kudreti (17). Bu üç unsur bir kişide toplanmamışsa bu ayn vakfedilemez. Bu itibarla msl. bir kimse çıplak mülkiyetine ve tasarruf hakkına sahip olmadığı ve zilyedi de bulunmadığı bir ayn vakfedemeyeceği gibi her ikisine de sahip olduğu ve zilyedi bulunduğu hâlde «şu aynın yalnız tasarruf hakkını veya intifa hakkını vakfetim» dese, çıplak mülkiyetini de gaip etmiş olur. Yalnız İslâm devleti hükümdarları mirî toprakların gelirlerini bir hayra tahsis edebilirler ki bu da vakıf değil, tahsisat veya vakf-ı gayrisahihdir. Gene böyle bir hak hibe de edilemez. Çünkü hibe edilecek aynın da hibe edenin sınırsız mülkiyetinde olması ve hibe akdi a-
nında mevcut olması ve meşgul olmaması gerekir. Muhterem profesörün yayınlamış olduğu vesikalarda da vâkıfların, mülkiyetin bu üç unsurunu şahıslarında toplamış oldukları açıkça görülmektedir. msl. 45 sayılı Belletenin 142. sahifesinde mevkuların müzara'a ve müsakat yolu ile icare verilebileceği hem de bunun en çok 3 yıl için olabileceği yazılmaktadır. Bu ise bize vâkıfın bu topraklar üzerinde tam bir tasarruf hakkına sahip olduğunu göstermektedir. Gene Belleten'in aynı sayısının 113. sahifesinde (satır 148) vakfın gelirlerinin bir kısmı ile «zarurî olan ziraat aletleri ve çift sürececek öküzlerin satın alınması» şart koşulmuştur. Bu da bize gene topraklar üzerinde vâkıfın tasarruf hakkına sahip olduğunu ve toprakların müzaraa ile işletildiğini gösterir. Zira müzara'ada ziraat aletlerini ve çift hayvanlarını toprak sahibi tedarik eder. Vakfiyelerin hepsinin sahih ve lâzım olduğu ilgili makam tarafından kabul ve tasdik olunduğu gibi ayrıca msl. Belleten'in 43. sayısında yayınlanmış olan vakfiyenin (Levha LXXIII) 88-90. satırlarında vâkıfın vakf ettiği köyleri yedinden ve tasarrufundan çıkarmış ve mütevelliyeye teslim etmiş olduğu yazılıdır. Eğer vâkıfın hakkı yalnız vergileri toplamak olsa idi, yedinden ve tasarrufundan neyi çıkarmaktadır? Muhterem Profesörün adı geçen makalelerinde işaret buyurdıkları (Belleten 47, S. 564) III. Gıyâseddin Keyhusrev'in Horasanlı Şeyh Behlül Dâne'nin zâviyesi için vakfettiği köyün vergileri ise tipik bir vakfı gayrisahih veya tahsisattan ibarettir. Bütün bunlar iddia ettikleri gibi bir mülkiyetin mevcut olmadığını ve olamayacağını göstermek için yeter de artar bile. Nitekim sonraları Ebu Suud Efendinin bu hususta vermiş oldukları fetva da bunu göstermektedir: «Bir kariyenin malikânesinden murad yerinin tasarrufu mudur yoksa öşrün hasılı mıdır?» sorusuna Ebu Suud Efendi «Hiç biri değildir yerin rakabesidir. Sahibinin yer mülküdür, yeri tasarruf eden reaya müstecirlerdir. Malikâne canibine onda bir midir, sekizde bir midir verdikleri yerin ücretidir» karşılığını vermiştir. Demek ki tasarruf hakkına sahip olan da gene aslında toprağın rakabesine sahip olan kimsedir. Yoksa bu kimse toprağı reayaya kiraya veremez ve reaya onun kiracısı olamaz (18), o da yerin ücretini alamaz. İşin doğrusu şudur: Gerek Selçuklular da gerek sonradan Osmanlılarda mirî araziden yapılan temliklerde devlet toprağın mülkiyeti ile birlikte bazen (daha çok vakfedilecek o-

(16) Bk. Msl. Milliot, Introduction à l'étude du droit musulman, Paris 1953, s. 546.

(17) Bk. Milliot, a.g.e. S. 574.

(18) Bk. Ö. L. Barkan, Malikâne-Dıvânî sistemi, T. H. ve İ. T. M., II., S: 125, not 5:

lan topraklarda) bu topraklardan alınmakta olan şer'i ve örfi vergilerin hepsini veya bir kısmını toplamak hakkını da mülkiyetle birlikte devretmektedir. Böylece mirî araziden yapılan temliklerde üç türlü toprak meydana çıkmaktadır: 1) yalnız mülkiyetin devredildiği topraklar; 2) Mülkiyetle birlikte bütün vergileri toplamak hakkının da devredildiği topraklar ve 3) Mülkiyetle birlikte yalnız bir kısım vergileri toplamak hakkının devredildiği topraklar.

Böylece birinci hâlde, devlet bütün vergileri topladığı ve toprak sahibi de toprağı kendisi işlemeyüp kiraya verdiği takdirde kira aldığı için ve üçüncü hâlde de devlet bir kısım vergileri topladığı ve toprak sahibi de geriye kalan vergilerle birlikte kira aldığı için iki baştan tasarruf sistemi ile karşılaşmaktadır. Devlet zayıf düştüğü zamanlarda yapmış olduğu bu temliklerden bilhassa ikinci şekilde olanlarına, sonradan kuyvetlenince müdahale etmek imkânlarını araştırmış ve bunda çok kere başarı da göstermiş ve bunun sonunda yer yer değişen tasarruf şekilleri ortaya çıkmıştır. Bu gibi toprak sahipleri eğer toprakları mirî topraklar ile çevirili ise ve toprağın bulunduğu bölgede toprak işçisi kıtlığı varsa ve kendileri topraklarını işleyecek durumda değilseler çok kere mirî topraklarda uygulanan sistemi kabul etmek mecburiyetinde kalmışlardır. Nitekim vilâyeti Rumu tahrir i/e bütün toprakların hukukunu bir kanunname şeklinde tespit etmiş olan Ömer Pey bu kanunnamede «bütün mülk toprakların bizzat sahipleri tarafından işlenmesi mümkün iken umumiyetle ve âdet olarak çokluk reayaya kiraya verildiğini» söylemektedir (19). Toprağını reayaya veren mülk sahibi ise bunları kaçırmamak için, mirî toprak rejimini aynen uygulamak mecburiyetinde kalmıştır.

Osman Beyefendi'nin üzerinde durdukları satışlardaki fiyat farkı ise, topraklardan birinin hususî bir şahıs olan sahibi tarafından gene hususî bir şahsa ve değer fiyatına satıldığını, diğerinde ise hükümdar tarafından devletin ileri gelen memurlarından veya askerlerinden birine, daha çok ihsan mahiyetinde olmak üzere ve değer fiyatından aşağı bir satışın yapılmış olduğunu göstermektedir (20). Bunun dışında, satılan toprakların hakikî değerlerini ve topraklar aynı zamanda satılmamışsa, bu arada para değerinde meydana gelmiş olabilecek değişikliklerle, toprak değerinde meydana gelen değişiklikleri gözönünde tutmak gerekir.

(19) Ek. Ö. L. Barkan, a.g.e. S: 125, not. 5:

(20) Msl. Osman Turan Beyefendi'nin makalelerininin 564. sayifesinde göstermiş oldukları misal.